

HEGEDÜS CSILLA – BERKI TÍMEA

MERTEK NAGYOT ÁLMODNI...

■ 1996 kora tavaszán lelkes építészek, mérnökök, művészettörténészek egy olyan alapítvány létrehozásáról döntöttek, amelyet az erdélyi műemlékvédelem szolgálatába állítanak, mivel kevesellték a társadalom által a múlt század utolsó évtizedére kialakított építettörökség-védelmi körülményeket, a történeti épületek és együttesek megtartása érdekében fenntartható keretet akart létrehozni, illetve változtatni próbáltak az épített kultúrának – a 20. század második felétől – bizonyosan rossz irányba tartó erdélyi megítélésén. Azóta egyértelműen bebizonyosodott, hogy nem mindennapi, embert próbáló elképzelés volt, hogy az anyagilag és erkölcsileg elszegényített erdélyiek fenntartható örökségkezeléséhez nem elegendő csupán a nincstelenek túlélési ösztöne.

Az erdélyi – romániai – társadalom építettörökség-kezelő szándéka segítségre szorul az örökségvédelem minden területén. Kutatni, dokumentálni szükséges, hiszen csak az olyan érték menthető, amely ismert, nevelni, oktatni kell, mert csak örökségértékeket meg- és elismerő társadalomban, megfelelő számban képzett, naprakészen informált szakemberekkel érhető el eredmény; a társadalom csak arra áldoz, amit fontosnak tart, a történeti épületeket szakszerűen kezelőket pedig formálni kell; fontos segíteni az örökségértékek mai tulajdonosain, keretet teremtve arra, hogy legyen kihez fordulniuk értékmentő ügyes-bajos dolgokban; lényeges a tapasztalatcsere más régiók hasonló gondokkal

**A Transylvania Trust
célját – az épített
örökég fenntartható
védelmét – hosszú
távon integrált védelmi
programjai révén
valósítja meg.**

küzdő építettörökség-védelemben érdekeltekkel; példát kell mutatni: épületeken, együtteseken bemutatni az örökségmegtartó lehetőségeket.¹

A Transylvania Trust célját – az épített örökég fenntartható védelmét – hosszú távon integrált védelmi programjai révén valósítja meg.

Az alapítvány legfontosabb programja a bonchidai Bánffy-kastély felújítása és revitalizációja.² Az 1989-es rendszerváltástól a helyi Polgármesteri Hivatal hatáskörébe tartozott a kastély, amellyel 2003-ban kötött szerződést az alapítvány. 2008-tól a kastélyt időközben visszaszerző Bánffy-családdal, a kastély tulajdonosával sikerült 49 évre szóló koncessziós szerződést kötni, amelynek értelmében a Transylvania Trust Alapítvány felügyeli, helyreállítja a kastélyt, és a közösség szolgálatába állítja. 2001-től új időszámítás indult a kastély életében, hiszen a romok közé oktató és kulturális programokat szerveztünk. Így került itt megrendezésre az *épített örökség helyreállítására szakosító képzés*, amely a hagyományos építőmesterségek oktatását tűzte ki célul oly módon, hogy a résztvevőknek alkalmuk nyílt és nyílik élesben gyakorolni e mesterségeket, bekapcsolódva a kastély helyreállítási munkálataiba. A kezdetektől 2012-ig az ácsműhely keretében elkészült az egyes épületek tetőszerkezete, így kijelenthetjük, hogy sikerült megállítani a pusztulást. Ezt a munkát egészítette ki a kőműves- és kőfaragó műhely, látványos beavatkozásokra nyújtva lehetőséget: megújult az egykori kapuépület (információs ponttal, kiállítóterrel és 2018-ban újragondolt kőtárral), használható térré vált az egykori istálló. A Miklós-épület 2005 óta lett otthonává a szakképző központnak felszerelt irodával, konferenciateremmel, szálláslehetőségekkel, kibérelhető lakosztályokkal. A minimális beavatkozás szükségességét követve igyekeztünk megmenti a menthetőt, az eredeti építőanyagokkal kompatibilis anyagokat használva, például mészhabarccsal dolgozva cement és beton helyett, hiszen A kategóriájú műemléken történnek a beavatkozások. A szaktáborokban gyakorolt pedagógiai elv, azaz az oktatás általi helyreállítás és helyreállítás általi oktatás elgondolása Bonchida védjegyévé vált, amelyet az Európai Bizottság Europa Nostra Nagydíjjal jutalmazott éppen 10 éve, 2008-ban. Az oktatási kínálatot nemzetközi projektek és helyi kezdeményezések során sikerült bővíteni, így 2012 óta hagyományos bútorok helyreállítását, faldíszítő technikákat (stukkó, sgrafitto, a secco, a fresco, marmorino) is tanítunk a kastélyban. Mi több, olyan interdiszciplináris műhelyekbe is bekapcsolódhatnak az érdeklődők, mint a régészeti-művészettörténeti kutatóműhelyek, ahol mentorok irányításával fedezik fel a műemléképület elveszettnek gondolt értékeit.

Már az első szaktábor után sikerült megnyitni a kastély egykori konyha épületében a Kulturális Kávézót. Ugyanekkor indult útjára a *Kastély Napok* sorozata, amelyet 2016-ig évente megszerveztünk. Míg az első kiadásban a romok közé vártuk a kikapcsolódni vágyókat, addig 2016-ra a kastély számos helyszínét sikerült megtölteni vonzó programkínálattal. Az eltelt másfél évtized abból a szempontból is tanulságos volt, hogy példaértékű rendezvényt indítottunk útjára akkor, amikor a környéken még gyerekcipőben jártak a kulturális rendezvények és Kolozsvár főtere sem volt még fesztiválhelyszín. Örömmel tölt el és kihívást jelent számunkra, hogy napjainkban számos más műemléket próbálnak nyitottá, közönségbaráttá tenni éppen hasonló vagy azonos programot nyújtó kastélynapok, fesztiválok által.

A látogatók előtt mindig nyitva álló kastély az áprilisi *Műemléki Világnap* és a szeptemberi *Európai Örökség Nap* alkalmából ingyenesen látogatható, és ezeken az alkalmakon igyekszünk magyar, román és angol nyelvű vezetett séták so-

rán ismertetni a Bánffy-család és a bonchidai kastély történetét, a helyreállítás folyamatát és jövőbeli terveket. Az utóbbi három évben a szeptemberi eseményt a Bánffy-család tagjai is megtisztelik jelenlétükkel, így a programot oly módon állítjuk össze, hogy az a család egykori kulturális, történelmi jelentőségét hangsúlyozza. Így került sor a Bánffy Miklós életműve és a román kultúra közötti kapcsolat megvitatására, néhány Bánffy-novella román fordításának felolvasására és a fordítókkal való találkozóra, melyek azért is fontosak, mert a kastély az irodalmi érdeklődésű zarándokok fontos célpontja. Bánffy Miklós *Erdélyi történet* c. trilógiáját magyarul vagy fordításokban olvasva rengeteg turista érkezik a kastélyhoz a regényben megidézett történelmi helyszín felfedezése céljából. A román olvasóközönség még nem férhet hozzá anyanyelvén a trilógiához, ezért a vezetett séták, kerekasztal-beszélgetések és a Bánffyleszázarmazottakkal való találkozások egyaránt alkalmat kínálnak a történelmi múlt és kulturális értékeink megmutatására, egymás eltérő örökségének megismerésére, és ez által megértésére. Hiszen a kastély a kulturális párbeszéd nagyszerű helye, legyen szó a két hetes időszakokat felölelő, helyreállítást oktató képzésekről, amelyre eddig 26 országból több mint 2500 résztvevő érkezett vagy a nyelvi és kulturális különbségekre odafigyelő rendezvényeinkről, szakmai, oktató vagy kulturális programjainkról.

Az idén szeptember 15-én megszervezett Bánffy Music Day nevű esemény Bánffy Miklós zeneszerzői érdeklődésének adózik, amikor a délutáni nagykoncerten más egykorú zenei darabok társaságában a *Pas banale* c. szerzeményét mutatja be a nagyközönségnek Alexandra Fágărășan zongorista, illetve újrajátssza a Notes&Ties zenekar, sőt Daniel Patrick Cohen fiatal kortárs komponista feldolgozásában is hallható.

Az oktatási programok kapcsán a legnagyobb népszerűségnek és pozitív visszajelzésnek örvendő esemény az iskolásoknak szervezett *Örökség Nap Gyermekeknek*. A tíz éve futó program meghívásos alapon működik és a kisvárosi és vidéki 3–4. osztályos tanulókra figyel. A kastélybeli komornyik szerepét öltik magukra az egynapos, iskolán kívüli tevékenységen a diákok, miközben észrevétlenül ismerkednek meg a Bánffy-kastély és a család történetével, a 20. század viharos évtizedeivel, építészeti stílusokkal, eszmei és kulturális értékekkel, reneszánsz-kori táncokkal, stb.

Alapítványunk *Torockó Értékvédő Programja*³ több mint két évtizede a település építészeti értékeinek aktív, ösztönző jellegű védelmére törekszik. Műemlékvédelmi szakmai körök kezdeményezésére azzal a céllal jött létre, hogy Torockó nagyon értékes, de veszélyeztetett építészeti örökségének átalakítását megakadályozza. Dr. Román András előterjesztése nyomán Budapest V. Kerületének Önkormányzata 1996-ban úgymond örökbefogadott két erdélyi települést: határozatot hozott Torockó és Énlaka építészeti öröksége megőrzésének anyagi támogatására. Az értékvédő program eszköze egy támogatási rendszer, amelynek technikai lebonyolítását Torockó esetében a kolozsvári székhelyű Transylvania Trust Alapítvány végzi. 1996-tól kezdődően Torockón mintegy 120–140 ingatlan tulajdonosa veszi át évente egyszer a megfelelő karbantartási támogatást. A támogatás folyósításának három feltételét a támogatási szerződés tartalmazza: a tulajdonos elvégzi háza körül a megfelelő karbantartási munkálatokat, épületei értékes építészeti és utcai építészeti elemeket nem változtatja meg, illetve változtatási szándékaival szaktanácsért az alapítványhoz fordul, és az alapítvány ajánlásai szerint cselekszik. A pályázati úton szétosztott helyreállítási támogatás na-

gyobb munkálatok elvégzését teszi lehetővé. A program indulásakor a cél első sorban a műemléki szempontból nem megfelelő változtatások elkerülése volt. (A település egyes házain alkalmazott beavatkozások előrevetítették azt a barkácsolási kedvet, amely – mint a szomszédos Torockószentgyörgy esete mutatja – súlyosan károsíthatta volna az építészeti összképet.) A támogatási rendszerrel az esetek döntő többségében ezt ki lehetett küszöbölni, sőt a felvett összegek azt eredményezték, hogy a faluban rendszeressé vált a karbantartás, és az épületállomány állapota látványosan javult. A legfontosabb eredménynek az tekinthető, hogy a program működése alatt megváltoztatta a település lakóinak a hagyományos építészeti értékekhez való viszonyát, a torockóiak ma már nem szégyellik a műemlék jellegű épületeiket, hanem megőrzésükre törekednek.

A műemlékvédelem szakmai alapját a 160 hagyományos ingatlan – 1996-ban gyűjtött – építészeti adatait tartalmazó számítógépes adatbázis és az állandó építészeti kutatómunka képezi. Ugyanakkor a helyreállítási folyamat, mely munkát biztosít a helyi kőművesek, ácsok számára, lehetőségeket teremt a műemléképületek felújításával kapcsolatos sajátos szakmai fogások oktatására, a hagyományos mesterségek továbbörökítésére.

A támogatások rövid távú anyagi motivációja mellett a faluturizmus adta lehetőségek hosszú távú anyagi előnyeit az alapítvány már a műemlékes folyamatok elindításakor ismertette a falubeliekkel, körvonalazva, hogy a felújított műemlék bevételt teremtő vendégházként is üzemeltethető. A műemlékvédelemnek is köszönhető növekvő idegenforgalmi vonzerő hatására a településen eddig mintegy 40 tulajdonos szerezte meg, részben az alapítvány szakmai hozzájárulásával és támogatásával a faluturizmus működtetéséhez szükséges engedélyeket – az idegenforgalom pedig a település legerősebb ágazatává vált.

A faluturizmus terjedésével egyre gyakoribb a funkcionális átalakításra, illetve új ingatlan építésére való igény. Erre a kihívásra az alapítvány a műemléki védettség jogi és hatósági életbeléptetésével, részben pedig a tervezési folyamat támogatásával próbál válaszolni. A Torockó Értékvédő Program, az Europa Nostra Bizottság 1999. novemberi döntése értelmében, elnyerte az Europa Nostra Díj – romániai műemlék-helyreállítás számára először megítélt – érem fokozatát. A díj megítélésében, az elért eredmények mellett szerepet játszott a program összetettsége: a torockói értékvédelem követhető példája az önkormányzatok határon is átnyúló partnerkapcsolatára, valamint az ingatlantulajdonosok és egy szakmai civil szervezet együttműködésére épülő műemlékvédelmi programnak egy olyan régióban, ahol a gazdasági és társadalmi változások egyértelműen veszélyeztetik az építészeti örökséget.

Programjaink sorából nem maradhat ki az a képzés, amely civil kezdeményezésre indult el, és amelyet a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Történelemtudomány és Filozófia Karán 1998 októberében hirdettek meg először. Az *Épített Örökség Felújítására Szakosító Posztgraduális Oktatás*⁴ a Román Oktatási Minisztérium 4223/1998 sz. rendelete alapján működik. Az Oktatási Minisztérium által jóváhagyott tantervet az Alapítvány munkatársai állították össze, figyelembe véve hazai és külföldi szakemberek javaslatait, valamint az ICOMOS Nemzetközi Oktatási Bizottságának irányelveit (Guidelines on Education and Training in the Conservation of Monuments, Ensembles and Sites - Fifth Revised Draft, May 11, 1992). A képzés célja felsőfokú végzettségű, az épített örökség védelmével foglalkozó szakemberek képzése, figyelembe véve az erdélyi építészeti örökség gazdagságát és állapotát. A képzés helyszíne a Brétfű utcai

Épített Örökség Oktató és Kutató Központ, amely az Apáczai Közalapítvány támogatásával jött létre.

A távoktatásként működő képzés időtartama két év, azaz négy félév. A képzés 600 órából áll (480 elméleti és 120 gyakorlati óra). A szakcsoportok építésszek, építőmérnökök, művészettörténészek, régészek és más felsőfokú végzettségű szakemberek számára indulnak román és magyar nyelven, oly módon, hogy az általános jellegű közös tantárgyak mellett a hallgatók végzettségüknek megfelelő előadásokat látogathatnak. A gyakorlati órák helyszínei: szakosodott intézmények és műemlék-felújítási építőtelepek, illetve bel- és külföldi szakmai tanulmányutak. A képzés fennállása óta eddig összesen 502-en iratkoztak be, ezek közül 260 hallgató szerzett oklevelet. 2018 októberében indul a 11. évfolyam, amelyet ismét nagy érdeklődés övez, hiszen lehetőség van számos erdélyi műemlék helyreállítására, amely szakképzett munkaerőt feltételez. Ugyanakkor, azok az ismeretek, amelyek a szakmérnöki képzés tartalmát jelentik, a szélesebb nyilvánosság számára is hasznosak lehetnek, ezért hirdettünk *Nyílt előadásokat* is, amelyek teltházzal működtek és óriási érdeklődésnek örvendtek. A műemlék-épület-tulajdonosokon és a szakmán kívül egyre többeket foglalkoztat a szakszerű állagmegóvás, a kortárs igényeknek megfelelő lakhatás, a történelmi értékek védelme és ebben az alapítvány számos fórumon szerepet vállal, lett legyen előadás, szakmai konferencia, tudományos tanácskozás, workshop vagy szaktanácsadás.

■ JEGYZETEK

1. Szabó Bálint: *Az elnök levele*. 2006.
2. Programigazgató Hegedüs Csilla, az alapítvány elnöke.
3. Programigazgató dr. Furu Árpád műemlékvédelmi szakmérnök.
4. Programigazgató dr. Szabó Bálint, az alapítvány tiszteletbeli elnöke.

